

Müasir dövrümüzdə təbiətin mühafizəsi qlobal və ümumbəşər problem olmaqla bütün dünya xalqlarını düşündürür. Ekoloji problemin həlli və ətraf mühitin qorunması hər bir insanın mənəvi borucudur.

Ekologiya Yer üzərində həyatın saxlanması və inkişafı üçün olduqca vacib olan bir istiqamətdir. Ekoloji biliklər yaş və peşədən asılı olmayaraq hamı üçün lazımdır. Ekologiya ətraf mühitin mühafizə

ekologiyaya ciddi ziyan vurur, insanların həyat şəraitini pisləşdirir. Mühit çirklənməsi və zəhərli olarsa, insanı heç bir qida təminatı da bilməz. İnsan üçün əvəz edilməz qida havadır. Havanın və eyni zamanda suyun, torpağın çirklənməsi insan sağlamlığı üçün təhlükə yaradır, insanlarda müxtəlif xəstəliklərin emələ gəlməsinə səbəb olur. Əgər hava yer üzərindən tamamilə yoxa çıxarsa bütün canlı aləm məhv olar. İnsan qidasız beş həftə, susuz beş gün,

DÜNYANI,

zəsi və təbii sərvətlərin səmərəli istifadəsi haqqında bilgilərin məqsududur. Ətraf mühit insanın yaşadığı, fəaliyyət göstərdiyi mühitdir. Təbii ki, insanın sağlam olması ətraf mühitin təmizliyindən asılıdır. Ekoloji mühit nə qədər təmiz olarsa, insanlar da sağlam və uzunömürlü olar. Ekoloji mühitin təmizliyi isə torpağın, havanın və suyun təmizliyi ilə ölçülür.

İnsanın formalaşmasında, yetkinləşməsində təbiətin, ətraf mühitin böyük əhəmiyyəti və təsiri vardır. Bu baxımdan ətraf mühitin qorunması, təbiətə qayğı ümumxalq işidir. Bu işi həyata keçirməkdə bütün vətəndaşlar iştirak etməlidir. Çünki uşaqların tərbiyəsində və formalaşmasında təbiət az rol oynamır.

Təbiət insanın ən böyük həmdəmi, ilham mənbəyidir. Təbiət deyəndə ilk növbədə ətraf mühit-məşərlər, bağlar, yer, göy, torpaq gözlərimiz qarşısında canlanır. Doğma təbiətin gözəlliyini duymaq bacarmaq hər bir insan üçün vacibdir.

Ekoloji tərbivə insanlara təbiətdən istifadə etmək işində məsuliyyət hissi aşılayır. Uşaqlar hələ erkən yaşlarından təbiətin taleyi haqqında düşünməyi bacarmalı və ətraf mühitin qorunmasında fəal iştirak etməlidirlər.

Təbiətə məhəbbət onun qorunması ilə bağlıdır. Təbiətin qorunması isə sağlamlığın mühafizəsi deməkdir. Respublikamızda son illər sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələləri ekoloji qaydalara lazımı səviyyədə əməl etmirlər. Sənaye tullantıları, ökin sahələrinə səpələnən zəhərli maddələr torpağı, havanı, dənizi, çayları həddən artıq çirkləndirir,

TƏBİƏTİ,

havası isə beş dəqiqə yaşaya bilməz.

Təbii sərvətlərin mühafizəsi və onların artırılmasını insanın mənafeyi tələb edir. Hər hansı bir yenilik insanın rifahının yaxşılaşmasına, sağlamlığının möhkəmlənməsinə xidmət etməlidir. İnsan sağlamlığı isə onu əhatə edən təbii mühitdən asılıdır. Suyun da çirklənməsi nəticəsində müxtəlif xəstəliklər meydana çıxır. Təmiz su sağlamlığı möhkəmləndirir və bir çox xəstəliyin emələ gəlməsinə mane olur. Su yeganə təbii ehtiyatdır ki, istehlalın heç bir sahəsi onsuz keçinə bilməz. Su insan həyatının ayrılmaz hissəsidir. Su olan yerdə həmişə təmizlik, abadlıq olar. Gözəl şairimiz Davud Ordubadlının "Səxavət" şerində deyirdiyi kimi:

*Onunçün sevməyəm ki,
Axar bulaqları biz
Suları ləzzətlidir.
Onun üçün sevək ki,
Fitrətən, təbiətdən
Onlar səxavətlidir.*

Su milli sərvətdir, xalqın sağlamlığıdır. Suyun çirklənməsinə bəzən təbii fəlakətlər də səbəb olur. Xüsusən 2003-cü ildə baş vermiş sel və daşqın bizim təbiətimizə böyük ziyan vurmuşdur. Kür çayının daşması nəticəsində torpaq və su çirklənmişdir. Bu da ekoloji vəziyyətin pisləşməsinə, respublikamızın bəzi arın rayonlarında bir çox xəstəliklərin, xüsusilə malyariya xəstəliyinin yayılmasına şərait yaratmışdır. Dövlətimiz bunun qarşısını almaq üçün bu rayon ərazilərində (Salyan, Neftçala) 2000-nə yaxın evkalipt ağacı əkmişdir. Çünki bu ağaclar xəstəliyin qarşısını ala

bilən ən gözəl vasitələrdən biridir. Göründüyü kimi yenə də insanı fəlakətdən qurtaran təbiətin özüdür. Deməli təbiəti qorumaq və sevmək lazımdır. Hazırda suyu, torpağı, havanı tullantılarla çirkləndirən zavod və fabriklərdə atmosfərə atılmıdan qabaq qazları zərərsizləşdirən yeni üsullar işlənib hazırlanmışdır. Avtomobil nəqliyyatının da zərərli tullantılarının təsirini azaldan xüsusi üsullar mövcuddur.

İNSANLARI

Ekologiyanın sosial problemləri bədii ədəbiyyatda da öz həllini gözləyən, olduqca vacib məsələdir.

Son zamanlar aşkarlıq, demokratiyanın yaratdığı imkan nəticəsində torpağın zəhərlənməsi, yaşıllığın azalması, atmosferin çirklənməsi, Xəzərin taleyi haqqında şerlər haray salır. Bu işə ekoloji vəziyyəti yaxşılaşdırmaq uğrunda mübarizədə xeyirxah çağırışdır. Şair Ə. Cəmilin "Dünyanın gözəlliyi" şeri ekoloji əhəmiyyət kəsb edən şerlərdəndir. Müəllif şerə yaşıllığı, gözəlliyi qoruyub yaşatmağı müqəddəs bir çağırış kimi mənalandırılmışdır:

*Biz bu dünyaya gəlmişik
Bir ana qucağının
Hərərətini duyaraq...
Hər kiçik yarpağı da
Bulağı da
Suyu da,
Havamı da qoruyaq.
Quşların sığındığı
Yuvanı da qoruyaq!*

Şerə təkcə doğma yurdun deyil, eləcə də dünyanın ekoloji qayğısını daşımaq borcu öz əksini tapmışdır.

Ə. Kürçaylı da ekoloji vəziyyətin pisləşməsi ilə əlaqədar bir neçə şerlər yazmışdır:

*Hər keçəndə bu zümürüdə meşədən
İstəmirəm balta əsi əsidiəm...
Yox, yox cavan ağaclarla dəyməyin,
Doğramayın, sındırmayın, əyməyin!
Məşələrdə ağaclar var gövdəli,*

İçti ovuq, başı isə göy dolur...

Düz bir ilin odunudur hər biri

Biri örtər bir həyatın çəpəri.

Gərəkirsə kəsin, çapın, aparın,

İstəsəniz lap kökündən qoparın,

Fəqət cavan ağacları qırmayın,

Baltaları pöhrələrə qırmayın.

Göründüyü kimi, bu şerə qlobal miqyaslı problemlərdə bəhs edilir. Uşaqlara məşənin xalq

QORUYAQQ!

təsərrüfatındakı əhəmiyyətindən, onun zəngin obyekt olmasından söhbət açılır.

Z. Yaqubun "Qırılan meşələr" şerində də təbiətin halına yanan, yaşıllığa dəyən zərərini qəlbi ilə hiss edən insan fəryadını eşidirsən. Məhz buna görə də gənc nəslin ekoloji tərbivəsi müasir mərhələdə daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Şair X. Rza, Ə. Kərim, M. Araz, Hidayətin şerləri də oxucular arasında maraqlı doğurur.

Uşaqların ətraf mühiti qorunması, təbiətə qayğı və məhəbbət ruhunda tərbivə edilməsi işi hazırda uşaq kitabxanaları qarşısında kəskin bir vəzifə kimi durur. Məktəblərdə ekoloji tərbivəni formalaşdırmaq üçün kitabxanalarda müxtəlif kütləvi tədbirlər təşkil etmək ən mühüm işdir.

Doğma yurdun təbiətini, onun flora və faunasını qorumaq, yaşıllıq yaratmaq, ağac əkəmək və becərmək kimi vərdişlər uşaqlara kiçik yaşdan aşılanmalıdır. Bu məqsədlə uşaq kitabxanalarında təbii sərvətlərin qorunmasına, məhəbbət ruhunda tərbivə işi aparmaq, bitki və heyvanat aləminin əhəmiyyətini onlara izah etmək, təbiətə qarşı mərhəmətli və qayğıkeş olmaq hissini aşılamaq lazımdır. Buradan belə bir nəticəyə gəlirik ki, uşaqlar ekoloji anlayışlara və bacarıqlara ilk növbədə ailədə, məktəbdə və kitabxanalarda yiyələnirlər. Bu cəhətdən F. Kəçərli adına DUK-da oxucularda doğma təbiətin gözəlliyini, zənginliyini düzgün başa düşmək və qiymətləndirmək bacarığını formalaşdırmaq məqsədilə böyük hazırlıq işləri görüldü.

Uşaq kitabxanalarında ekoloji tərbivə üzrə

şağıdakı vəzifələr nəzərdə tutulmuş və onların həyata keçirilməsi kitabxanacılara həvalə edilmişdir:

a) təbiət və ekologiyaya aid yazılmış ədəbiyyatın təbliği məqsədilə sərgi və plakatlar təşkil etmək, bu mövzuya aid olan bədii ədəbiyyatın mütaliəsinə oxucularda həvəs yaratmaq;

b) insanların təbiətlə qarşılıqlı əlaqədə olmaları bərdə oyaqlara müntəzəm məlumat vermək;

c) müxtəlif kütləvi tədbirlər hazırlamaq (vikitorina, ədəbi-bədii gecə, ekskursiya və s.)

Kitabxanalarda uşaqlara tövsiyə edilən ədəbiyyatı ayıni surətdə göstərüb təbliğ etmək üçün kitab sərgiləri daha yaxşı tədbir formalıdır.

Kitab sərgisi oxucularda ədəbiyyata maraq oyadır. Sərgidə ətraf mühiti və ekologiyasını özündə əks etdirən rəqəmlər nümayiş oluna bilər. Bu sərgini daha maraqlı və məzmunlu edər. Sərgilərin təşkilində əsas məqsəd kitabları təbliğ etmək və oxucuları bu kitabların mütaliəsinə həvəsləndirməkdir.

Nümunə üçün F.Köçəri adına DUK-da təşkil olunan "Dünyanı, təbiəti, insanları qoruyaq" adlı geniş sərgi formasını verir:

1. Başlıq - "Dünyanı, təbiəti, insanları qoruyaq"

2. Ekologiya. Dünyamızın bu günü və sabahı.- B.:Ayna mətbəhi, 2000,-79 s.

3. Təbiət. Bildiklərimiz və bilmədiklərimiz.- B.:Ayna mətbəhi, 2000,-95 s.

4. Yer kürəsi. Planetimiz olduq kimi.- B.:Ayna mətbəhi, 2000,-96 s.

5. Heyvanlar aləminin ensiklopediyası.1-ci kitab.- B.:Gənclik, 1996,-64 s.

6. Budaqov B.Ə. Azərbaycan təbiəti.- B.:Maarif, 1988,-204 s.

7. Mirzəyev M. Doğma yurdu gözə-gözə.- B.:Maarif, 1990,-216 s.

8. Əliyev H. Həyəcən təbəli.- B.:Azər nəşr, 1982,-176 s.

9. Əliyev H., Həsənov X.Təbiətin keşiyində.- B.:Maarif, 1993,-311 s.

10. İsabeyli Q. Ay külək, nə əsirsən.- B.:Şirvan nəşr, 2002,-52 s.

11. Səhhat A. Quşlar.- B.:Gənclik, 1987,-15 s.

12. Sabir M.Ə. Yaz günləri.- B.:Gənclik, 2000,-7 s.

13. Rza R. Heyvanların yuxusu.- B.:Uşaqgəncə nəşr, 1956,-16 s.

14. Uşaqların ekoloji tərbiyəsi. 1-ci kitab.- B.:Tutu, 2002,-96 s.

15. Uşaqların ekoloji tərbiyəsi. 2-ci kitab.- B.:Tutu, 2002,-88 s.

16. Uşaqların ekoloji tərbiyəsi. 3-cü kitab.- B.:Tutu, 2002,-88 s.

17. Təbiət mənzərəsi və altında şer
*Hər vaxt təbiəti gətirək yada,
 O bizi duyğusuz, ruhsuz salmasın.
 Yollar uzansa da, yollar artsa da,
 Meşələr pozulub yarananmasın.*

H.Arif

18. Ekoloji oyunlar.- Gənclik, 2001.-16 s.

19. Ceyran şəklinin altında şer
*Ovçu insaf etyöl, keçmə bu düzdən.
 O çöllər qızını ayırma bızdən
 Qoyma ağrı keçə ürayımızdən,-
 Qoyma öz qanına boyana ceyran.
 Nə gözəl yarasır Muğana ceyran.*

S.Vurğun

Məlumdur ki, kitab təbliği zamanı sərgi qarşısında oxucularla aparılan söhbətlərin əhəmiyyəti böyükdür. Kitabxanacılar uşaqlara təbiət haqqında, günəş, torpaq, hava, su, bitki və heyvanlar aləmi, habelə ilin fəsilələrindən söhbət açmaqlı onlarda ekoloji tərbiyəni formalaşdırmağa çalışmalıdırlar. Kitabxanacılar uşaqlara ekoloji tərbiyə haqqında məlumat verməklə kifayətlənmə bilməz. Onlarda anlayışlar yaratmaq, təbiətlə düzgün davranmağı, bütün bunlara qayğıkeç münasibət vərdişləri yaratmaq ən mühüm məsələlərdən biridir.

Kitabxanacı söhbətə aşağıdakı kimi başlaya bilər. Söhbət kiçik və orta yaş qrup oxucular üçün nəzərdə tutulub:

"Yaşlılıqlar - yaşıl libaslı örtüklər şəhərimizə, kəndlərimizə, küçə və meydancalarımıza, bağ və parklarımızda xüsusi gözəllik verir. Yaşlılıq - sağlamlıq, gümrahlıq rəmzidir. İnsan orqanizmi üçün lazım olan havanı - oksigeni məhz bu mən-bədənl alır. Havanın təmiz saxlanması üçün yaşlılıqları artırmaq, meşələr salmaq hamımızın borcudur. Meşələri yandırmaq, ağacları məhv etmək, suyu və havanı zibilləmək, heyvanları incitmək, təbiət abidələrini məhv etmək olmaz. Vətəni və onun təbiətini sevmək ona qayğı ilə yanaşmaq, təbiətə zərər vuranlara qarşı mübarizə aparmaq deməkdir. Təbiəti qorumaq, onu yaşllaşdırmaq sizin hər birinizin müqəddəs borcu olmalıdır."

Təbiətə maraq uşaqlarda kiçik yaşlardan başlanır. Ona görə də məktəbəqədər və kiçik yaşlı uşaqlar üçün ucadan oxu tədbirini keçirmək məqsədə uyğundur. Ucadan oxu şerin məzmununu uşaqlara başa salmaqda kömək edir. A. Səhhatin "Quşlar", M. Seyidzadənin "Payız gələndə", M. Ə. Sabirin "Yaz günləri" kitablarının,

N. Gəncəvinin "İlin fəsiləri", D. Ordubadlının "Ana yurdum", "Sirli təbiət", Hidayetin "Torpaq" və s. şerlərinin ucadan oxusunu keçirmək uşaqlar üçün maraqlı olar.

F. Köçəri adına DUK-sı məktəbəqədər və kiçik yaşlı oxucular Q. İsabeylinin "Külək" şerinin ucadan oxusunu keçirmişdir. Şerin ucadan oxusundan əvvəl kitabxanacı şerin məzmununu haqqında danışıq, məlumat vermişdir. Uşaqlara başa salmışdır ki, ilimiz 12 aydan, yəni 4 fəsilədən ibarətdir. Hər fəsil öz gözəlliyi, öz rəngarəngliyi vardır. Uşaqların ekoloji tərbiyəsində fəsilələr üzrə torpaqda, suda və havada baş verən dəyişiklikləri bilmək mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Hər fəsilədə təbiətdə baş verən hadisələr onların biliyini, təbiət haqqında anlayışlarını zənginləşdirir. Məsələn, onlar öyrənirlər ki, qışda qar yeri tamamilə örtür, şaxtalar başlayır, quşlar qış axtarı. Bir sıra heyvanlar aylar, porsuqlar qış yuxusuna gedir. Meşədə bağ və bağçalarda bəzi ağaclar yarpaqlarını tökür, zeytun, şam və köknar ağacları yaşıl qalır.

Yazda təbiət qış yuxusundan ayılır, havalar istiləşir, qar və buzlar əriyir, otlar göyürir, ağaclar çiçək açır. Yazda quşlar yuva qurur, köçəri quşlar isti ölkələrə geri qayıdır, təbiətdə canlanma əmələ gəlir.

Yayda havalar istiləşir, bəzi meyvələr yetişir, yaşılıq hər tərəfi bürüyür. Uşaqlar çayda və dənizdə çimməkdən həzz alırlar. Onlar hiss edirlər ki, günəş, hava, su və torpaq insanların həyatında həlledici əhəmiyyət kəsb edir.

Payızda isə soyuqlar başlayır, tez-tez yağış yağır, külək əsir, yarpaqlar saralıb yerə tökürlər. Bağ və bostanda tərəvəz və meyvə yığılır, köçəri quşlar isti ölkələrə uçub gedirlər. Q.İsabeylinin "Külək" şerində məhz bütün bunlar öz üskini tapmışdır:

- *Ay külək, nə əsirsən?*

- *Əsməyəm, olmaları məm.*

- *Olmağının xəyri var?*

- *Xeyri var ki, varam məm!*

- *Qışda nə xəyri var, ha?*

- *Qışda yağış, qaram məm.*

- *Yazda bə?*

- *Ağacları oynadan nübaram məm.*

- *Yayda nədən, ay doli?*

- *Yaydamı... baharam məm*

- *Payızda bəs?*

- *Payızda*

- *Aşub-daşın varam məm;*

- *Bağça dolu xələləm,*

- *Budaq dolu baram məm!*

Ucadan oxudan sonra uşaqlara suallarla müra-ciət olunmuşdur:

1. Təbiət deyəndə nə başa düşürsünüz?

2. İldə neçə fəsil vardır və hansılardır?

3. Fəsilər haqqında nə bilirsiniz?

4. İndi ilin hansı fəsilidir?

5. İlin fəsilələrinə aid hansı şerləri bilirsiniz?

Ümumiyyətlə uşaqlar qarşısında düşündürücü suallar qoymaq lazımdır.

Kiçik yaşlı oxucularda ekoloji tərbiyəni formalaşdırmaq üçün F.Köçəri adına DUK-nın imkanları daha genişdir. Ekoloji tərbiyənin aparılmasında dövrü mətbuat, televiziya və radio böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki təbiətin mühafizəsinin müxtəlif vəzifələri haqqında televiziya və radio oxuculara geniş məlumat verir. Məhz bu baxımdan 2003-cü ildən kitabxanamızda fəaliyyət göstər-məyə başlayan "Biləyən" multi-media zalı kiçik yaşlıların zövqünə oxşayır, televizor, audio, video maqnitofonlardan istifadəsinə təşkil edir, onları kitabxanaya gəlişini artırır. Biləyən multi-media zalında oxucular təbiətə bağlı cizgi filmlərinə, televiziya verilişlərinə baxır, audio kasetlərə qulaq asırlar. Oxu zalından fərqli olaraq oxucular burada kitab və jurnallardan başqa, müasir tipli kompüter və internetdən istifadə etmək imkanı qazanırlar. İnternet və disklər vasitəsilə uşaqlar təbiət, bitki və heyvanlar haqqında maraqlı məlumatlarla tanış olub, biliklərini daha da zənginləşdirirlər.

Təbiətin estetik təsirini duymağı bacarmaq üçün insanlarda təbii gözəlliyi müşahidə etmək vərdişləri olmalıdır. Bu məqsədlə uşaqların ekoloji tərbiyəsində kitabxanacılardan başqa və məktəb müəllimləri ilə birlikdə təbiətə, meşələrə təşkil etdiyi ekskursiyalar mühüm rol oynayar. Ekskursiya müxtəlif yaş qrup oxucular üçün təşkil oluna bilər.

Ekskursiya zamanı kitabxanacı uşaqları təbiətə yaxından tanış etməlidir. Mavi səma, six meşə, yaşıl çəmənlər, göy dəniz - bütün bunlar uşaqların qəlbində dərin iz buraxmışdır. Təbiətlə yaxından təmasda olmaq uşaqların biliklərini artırır, təkfükürünü genişləndirir. Ekskursiyanın üstün cəhəti burasındadır ki, uşaqlar daim hərəkətdə olub, çayın, meşənin, gölün təmiz saxlanması, çir-kab suların çaya, dənizə, gölə axdılmasının zərərini anlayır və bu sahədə düzgün mühakimə yürüdə bilir. Təbiət uşaqların ekoloji tərbiyəsi üçün əvəzsiz bir xəzinədir, təbiətlə təmasda olmaq uşaqlara böyük zövq verir.

Sual-cavab gəcələri oxucuların biliyini zəngin-

ləşdirən, əldə etdikləri bilikləri dəqiqləşdirən kütləvi tədbir formasıdır. Orta yaş qrup oxucuları üçün sual-cavab gəcələri keçirmək yaxşı olardı. Kitabxanəçilərin tərtib edərkən uşaqların yaş qruplarını nəzərə alıb onların tərbiyəsinin fəallaşmasına say göstərməlidir. Sual-cavab gəzintisi və ekskursiyalardan sonra təşkil olunarsa daha effektiv olar.

Böyük yaş qrup oxucularının təbiət haqqında biliklərinin zənginləşməsində, onların təbiətdə olan gözəllikləri dərk etmə qabiliyyətinin formalaşmasında ədəbiyyatın da rolu böyükdür. Bədii əsərlərin oxunması uşaqların ekoloji məlumatlarını zənginləşdirir, təbiəti duymaq hissini formalaşdırır. Böyük yaş qrup oxucular üçün bibliografik icmal keçirmək məqsəd uyğun hesab olunur. Bibliografik icmalı keçirməkdə məqsəd oxucuları müvafiq çap əsərləri ilə tanış etmək və kitabları təbliğ etməkdən ibarətdir. İcmal zamanı kitabxanəçi kitab haqqında qısa məlumat verməli, oxuculara bu kitablara həvə oyaatmalıdır.

F. Köçərli adına DUK-da "Uşaqların Ekoloji Məhkəməsi" kitabının icmalı keçirilmiş və icmal oxucular tərəfindən yaxşı qarşılanmışdır.

"Tutu" Uşaq Mədəniyyət Mərkəzinin UEM-si adlı tədris layihəsi çərçivəsində yeniyetmələr üçün maraqlı rol oyunu hazırlanıb sınaqdan keçirilmişdir. UEM-si kitabı üç hissədən ibarətdir. Hər kitab bir oyundan bəhs edir. Bu oyundan məktəblilər məhkəmə hakimi, iddiaçı, vəkil, müstəntiq, ekspert, istintaq qrupunun üzvü və hətta ekoloji cani kimi rollarda çıxış edirlər. Onlar gerçək məhkəmənin işini tam yamsılayır, ətraf mühiti qanunla qorumayı öyrənirlər.

Birinci kitab icmalı suyun çirklənməsindən və insanlara dəyər zərbdən, ikinci kitab yaşlıqların mühafizə edilməsindən, üçüncü kitab dövlət qoruğu ərazisində neft hasilatı ilə məşğul olanlardan bəhs edir. Bu kitablar uşaqları birləşib təbiətə, ətraf mühitə düşmənləri kəşiflərə qarşı mübarizə aparmağa səsləyir. UEM-si uşaqları ekoloji və hüquqi biliklərlə təbliğ edir.

Ümumiyyətlə kitabxanədə belə tədbirlərin təşkilində əsas məqsəd gənc nəsildə ekoloji tərbiyənin formalaşmasını, onlarda doğma vətənə məhəbbət, təbiətə qayğı hissələrini bir daha möhkəmlətməkdir.

Məktəblilər həyatda günəşin, torpağın, suyun, havanın rolunu dərk edərkən onu sevməlidirlər. Bilməlidirlər ki, bu dörd unsurdan biri olmasa həyat olmaz. Təbiətin, ekologiyayın təbliği üçün

ədəbi-bədii gecələrin keçirilməsi daha vacibdir. Bu tədbir F. Köçərli adına Dövlət Uşaq Kitabxanasında "Təbiət fəryadı üçün" adı altında keçirilmişdir. Tədbirin keçirilməsi üçün iki ay qabaqcadan hazırlıq işləri görülmüşdür.

Ədəbi-bədi gecenin ssenarisinin bir hissəsinin mətnini nümunə üçün veririk:

Səhnə təbiət mənzərəsi ilə bəzədilir. Dəniz, günəş, ağacların şəkli səhnədə əks olunmalıdır. İki aparıcı səhnəyə daxil olurlar.

1-ci aparıcı: Yüz min illərdir ki, insan təbiətə ünsiyətdə və münasibətdədir. Təbiət özünün nəyi varsa - bütün yeraltı və yerüstü sərvətlərini səxavətlə insanın ixtiyarına vermişdir.

2-ci aparıcı: Təbiət elə bir varlıqdır ki, onu sevmədən, dərinəndən öyrənmədən, qorudan və onun sərvətlərindən şüurlu surətdə istifadə etmədən yaşamaq mümkün deyil.

1-ci aparıcı: Tarix boyu aparılan müşahidələr göstərmişdir ki, təbiət nə qədər zəngin olarsa, maddi nemətlər bir o qədər bol olar, nə qədər zəf olarsa, o qədər də insan zövqünü oxşayır.

2-ci aparıcı: *Təbiət elə bir bəstəkardır ki, Hələ yazılmamış min nəğməsi var. Elə kəmandır ki, elə təvirdir ki, Dünyanı bəzəyən gözəl səsi var. Hər çiçəkli bağça, hər güllü çəmən Ürək arzusudur, alın təvirdir. Bənövşə, qızılgül, lələ, yasəmən Ana təbiətin əsərləridir.*

1-ci aparıcı: İnsanlar təbiətin zəngin təbii sərvətlərindən bol-bol istifadə edir, ondan çox şey alırlar. Bunun müqabilində isə insanlar təbiətə olduqca az şey bəxş edirlər. Hətta bəzən biz istəməz təbiətə qəsd edir və beləsinə özümüz çəkirik.

2-ci aparıcı: Ətraf mühitə fasiləsiz olaraq müxtəlif tullantılar atılır, atmosferi, suyu, torpağı çirkləndirir, havanı zəhərləyirlər. Saysız-hesabsız maşın və mexanizmlər səs-küyü çoxaldır, müxtəlif yanacaqdan intensiv surətdə istifadə nəticəsində suyun, havanın temperaturu yüksəlir.

1-ci aparıcı: İnsanların təbiətə, ətraf mühitə laqeyd münasibəti son dərəcə ağır nəticələrə gətirib çıxarır.

2-ci aparıcı: Xəzərin, Kürün, havanın çirklənməsi, torpağın yararsız hala düşməsi bu gün həyətcan doğuran problemlərdəndir. Gəlin, onların insanlardan şikayətini öz dillərindən eşidək.

(Səhnəyə torpağın, günəşin, havanın və suyun şikayətini nəql edən 4 oxucu daxil olur)

Günəş: Mən həmişə yanırım. Mən insanlara işiç, istilik və heyət verirəm. Mən olmasam həmişə gəcə olar, qaralıq olar. Adamlar soyuqdan donub buza çevrilir. Yer üzərində yaşayan bütün insanlar, heyvanlar, bitkilər mənim qonağımdırlar. Mənsiz təbiət məhv olar. İnsanlar yer üzərində məni odun kimi kimi qəbul edirlər. Çünki mənim şüalarım torpağı canlandırır, bitkiləri inkişaf etdirir.

Torpaq: Günəş çox gözəl danışırsınız. Sizin məni böyük köməyiniz dəyir. Amma insanları deyə bilərdim.

Günəş: Torpaq, deyərsən sən insanlardan gileyilən?

Torpaq: Əlbəttə. Mən təbiətin əsas sərvətiyəm. Bərəketli torpağı olan ölkənin heç nəyə ehtiyacı olmaz. Mən insanlara gözəl nemətlər bəxş edirəm. Onları qayğıkeş bir ana kimi bəsləyir, yedirdir, içirdir, geyindirir, hətta isti qoynumda onlara sığınacaq da verirəm.

Günəş: Torpaq, düzdür. Amma axı sən də bu sərvətləri onlara elə-belə, havayı vermirsən.

Torpaq: Məndən o sərvətləri almaq üçün zəhmət çəkmək, alın tərini axıtmaq, mənlə bağlı peşə və sənətlərə iylənmək lazımdır. Mən çox dözümlüyəm, təmkinliyəm. Özüm onlara qayğı göstərdiyim kimi onlardan da qayğı gözləyirəm. Sən vaxtlar bu qayğını görmürsən. Məne arxa çevirmək oturdugun budayı baltalamaq deməkdir.

Günəş: Deməli, insanlar səni yararsız hala salırlar?! Bu ola bilməz. Axı insan yarandıqı gündən səne arxalanır, səne güvenir. Sən onların həm ilkin beşiyi, həm də son ünvanısan.

Hava: Günəş, deyərsən sən çox şeydən xəbərini yoxdur.

Günəş: Sənə nə edə bilərəm ki?

Hava: Daha nə edə bilərlər? Mən onlara lazım olan havayam. Mənim təmizliyim insanlara daha çox lazımdır. Onlar isə məni səniyə və kənd təsərrüfatının tullantıları ilə çirkləndirirlər. Bu tullantılar, avtomobillərin tüstüsü, partlayıcı maddələrin tərkibi məni çox incildir. Hətta ozon qatının dəşilməsini gətirib çıxardıb. Məni qorumağı üçün mən onlardan narazıyam. Onlar məni çirkləndirməkdənsə, ağacları qorusalar daha yaxşı olar.

Günəş: Yəqin ki, sizin kimi dənizlərin, çayların da insanlardan şikayəti var.

Su: Bizim də şikayətimiz var. Mən insanlar üçün müqəddəs sayılıram. Mən safam, təmizəm. Yanan qəblərə sərinlik gətirirəm. Mən olmasam yerlərdə nətəmizlik olar, xəstəliklər baş alıb gedər. Lakin insanlar məni qiymətləndirə bilmirlər. Belə bir

məsəl eşitmişəm. Adam su içdiyi quyuya tūpürməz. İndi nəinki məne tūpürürlər, əllərinə nə keçirşə atırlar. Mənim dənizlərimə, çaylarıma milyonlarla zəhərli maddələr axıdır, mənim qiymətli sərvətlərimi məhv edirlər. Mən feryad qoparıram, insanları imdada çağırıram.

Günəş: Deməli, günahkar insandır. Təbiətin bütöv bir hissəsi olan insan... Gəlin sən anda əl saxlayın. Axı siz təbiəti qorumasız təbiət sizi məhv edəcək. Çünki təbiət insanın ona qarşı səhniyə heç vaxt bağışlamır. Ey insanlar, bizim qədrimizi bilin!

(Səhnəyə aparıcılar daxil olur)

1-ci aparıcı: Dünyanın gözəlliyi - insandır, qadir insan!

*Onsuz nəyə görəkdir
Torpaq, dəniz, asıman?
Hər süanın süvəti,
Hər zərvənin qüdrəti
İnsanın əlindədir!
Ulduzların fəzədə
Mizanlı hərəkəti,
Dənizin səxavəti,
Torpağın bərkəti
İnsanın əlindədir!*

**2-ci aparıcı: *İnsanın əlindədir
gələcək iqtimlərin,
fəsilələrin taleyi!
İnsanın əlindədir
Nəsillələrin taleyi!
Biz insanıq, borçluyuq
Bu həqiqəti duyaraq,
Dünyanı, təbiəti, insanları qoruyacaq!***

1-ci aparıcı: Gəlin, açığımı deyək: canlı aləmin yaşaması üçün hava, torpaq və su ən vacib komponentlər olduğuna halda biz onu niyə qorumuruq? Artıq sözdən işə keçmək vaxtıdır. Bir halda ki, təbiət insana yaşatmaq üçün verilmiş biz ona niyə biganə qalaq?

2-ci aparıcı: Gəlin əl-ələ verib doğma yurdu muzun ekoloji şəraitini yaxşılaşdıraraq. Əgər biz bu gün təbiətə bir israfçı kimi davransaq gələcək bunu bizə bağışlamayacaq.

(*təbiətə bağlı musiqi səsləni*)

Fizurə Qasımova,

*F. Köçərli adına
Respublika uşaq kitabxanasının
direktoru*